

Voorwoord – An Janssens	7
Gevangenisjargon	10
Uit onverwachte hoek	14
1. Geen goednieuwsshow	20
2. Eén uur, meer had ik niet nodig	25
3. In de shit	31
4. Veel te veel hartjes	38
5. Code oranje	44
6. Dessertje	49
Chef TikTok	54
7. Sociale tabak	60
8. Uitstap	65
9. Een plek waar mensen leven	70
10. Eén trigger is genoeg	74
11. De leeuwenkooi	80
12. De annex	85
Hotel ‘gevangenis’	90
13. De mancave	96
14. Vrijwillig naar ‘t cachot	101
15. Flauw excuus	107
16. Selfcare	110
17. Groen, blauw, rood	114
18. Goedemorgen	119
19. Het klopt niet meer	126

Over menselijkheid	130
20. Wie is het?	134
21. Ik wil maar één ding	139
22. Brievenbus	145
23. Leven op pauze	148
24. Oefening in nederigheid	152
25. Detentiedementie	156
26. <i>White noise</i>	160
27. Ongestoord	164
Traantjes en sterretjes	168
28. Aandachttrekkerij	176
29. Grijze zone	180
30. De mannetjes	184
31. Op het appelbriefje	188
32. Gul en niet gul	191
33. Smakelijk	197
34. Een moordenaar	202
Slot	207
Dankwoord	211

Voor je begint

Misschien verwacht je bij een boek over de gevangenis grote verhalen – over ontsnappingen, zelfdodingen of andere extreme gebeurtenissen. Die verhalen bestaan, alleen heb ik ze als kersverse cipier nog niet meegemaakt.

Dit boek vertrekt ergens anders. Het begint bij mijn eerste werkervaring als cipier. In die eerste maanden schuilt meer dan je op voorhand zou denken. Ik kom misschien nog maar om de hoek kijken, maar dat geeft me wel het voordeel dat ik alles nog opmerk. Ik ben nog niet gewoon aan wat zich hier elke dag afspeelt en merk toch datgene op wat later misschien routine wordt.

Want het bijzondere zit in dingen die zich telkens opnieuw herhalen, in kleine momenten die blijven hangen, in gesprekken die nazinderen en in situaties die je niet meteen begrijpt, maar die je wel bijblijven of een impact op je hebben.

Mijn verhaal is een inkijk van dichtbij, een eerste, menselijke blik op wat er echt gebeurt achter de gevangensmuren. En misschien is dat net het meest verrassende: hoeveel je al ziet nog voor je denkt dat je genoeg hebt meegemaakt om er iets over te kunnen vertellen.

Disclaimer

De verhalen die je hier leest zijn geen beschrijvingen van echte personen of concrete dossiers. Ze zijn opgebouwd uit anonieme, gestileerde elementen die bedoeld zijn om inzicht te geven in het werk van een cipier en de maatschappelijke thema's die daarmee gepaard gaan. Elke gelijkenis met bestaande personen of gebeurtenissen is louter toevallig. Dit boek wil geen feiten reconstrueren, maar een bredere kijk geven op de uitdagingen en de realiteit van dit vakgebied.

1. Geen goednieuwsshow

Het is zondagmiddag, de zon schijnt en ik sta aan de tramhalte in de Londenstraat, klaar om een terrasje te doen met een vriendin. We hebben iets te vieren, want ik heb dé job! Ik mag beginnen. Ik ben aangenomen. Ik word cipier.

Ik voel de opluchting en het ongeloof nog door mijn lijf gieren terwijl ik sta te wachten. Eindelijk is er duidelijkheid en weet ik wat ik ga doen. Ik heb nog nooit een gevangenis vanbinnen gezien en ik heb geen idee wat mij te wachten staat, maar het klinkt groot en belangrijk en ergens ook stoer.

Ik ga iets doen wat ik nog nooit heb gedaan en iets zijn wat ik nog nooit ben geweest.

Ik wil even checken binnen hoeveel minuten de volgende tram komt, dus ik wandel naar het digitale bord aan de paal. Op het bankje ernaast zit een oudere man. Ik zie al van een afstand hoe hij daar zit. Breeduit, zijn benen gespreid en zijn jas vuil en los rond zijn lichaam. Een trolley erbij. Ook het bankje zelf is vuil, met natte vlekken. Ik weet meteen dat ik niet ga zitten en gewoon zal blijven staan tot mijn tram arriveert. Ik stap verder, mijn ogen op het bord gericht en mijn hoofd nog altijd half bij mijn nieuwe toekomstperspectief. Nog voor ik het digitale bord bereik, zie ik de man bewegen. Plots veert hij op, zo abrupt dat mijn lichaam meteen verstijft.

‘Vuile hoer!’ roept hij.

Ik deins achteruit.

‘Blijf uit mijn buurt!’ gaat hij verder. ‘Ga weg!’

Hij zet een stap in mijn richting en dan nog een. Nu pas zie ik hoe groot hij is en vooral hoeveel breder hij is dan ik. Zijn schouders staan gespannen onder zijn vuile jas. Hij maakt grote bewegingen

met zijn armen en heeft een vreemde blik. Hij kijkt me niet echt aan, maar hij kijkt ook niet weg. Mijn hart bonkt in mijn keel en ik besef dat ik gewoon stilsta, terwijl ik probeer te begrijpen wat er gebeurt en wat ik moet doen.

Moet ik iets zeggen? Moet ik achteruitgaan? Moet ik mij omdraaien en weglopen? Ik weet niet wat de juiste keuze is – ik weet alleen dat ik hier weg wil en dat ik afstand wil tussen hem en mij.

Hij komt nog een stap dichterbij en ik ruik een sterke, zure geur. Ik zeg niets. Ik kan niet eens iets zeggen. Ik sta daar, alleen met hem, en besef dat dit de eerste keer is dat ik echt bang ben.

Vanuit mijn ooghoek zie ik een koppel komen aanwandelen. De twee vertragen wanneer ze zien wat er gebeurt. Ze kijken eerst naar hem en dan naar mij, en zonder aarzelen komen ze naast mij staan. Ze voelen dichtbij genoeg om te geloven dat ik niet alleen ben.

‘Gaat het?’ vraagt de vrouw.

Ik knik, maar adem nog altijd te snel.

‘Heeft hij u aangeraakt?’ vraagt de man.

‘Nee’, zeg ik. Mijn stem klinkt stiller en zwakker dan ik wil.

Ze blijven naast mij staan en kijken hem aan. Hij mompelt enkel nog iets onverstaanbaars en draait dan zijn hoofd weg.

‘Moeten we iemand bellen?’ vraagt de vrouw.

Ik schud mijn hoofd. ‘Nee. Het is oké.’

Het is helemaal niet oké, maar ik weet ook niet wat er anders moet gebeuren. We blijven zo staan tot de tram aankomt. De deuren schuiven open met hun vertrouwde sissende geluid. De man stapt vooraan op en het koppel achteraan, en beiden kijken ze nog even naar mij.

‘Stap je ook op?’ vraagt de vrouw.

Ik aarzel even en schud dan mijn hoofd.

‘Nee,’ zeg ik, ‘ik wacht wel op de volgende tram.’

Ze kijken mij nog een seconde aan, alsof ze willen controleren of ik wel zeker ben. De vrouw zet een stap naar voren, de deuren sluiten en de tram rijdt weg. Ik blijf alleen achter aan de halte waar het plots weer stil is. Ik voel dat ik daar niet meer wil staan. Mijn lichaam wil weg, gewoon weg van die plek. Ik besef dat ik gewoon op het

verkeerde moment op de verkeerde plek was, en dat dat blijkbaar genoeg is. Het is 25 minuten wachten op de volgende tram: ik zal hopeloos te laat zijn.

‘Wat is er?’, vraagt mijn vriendin meteen wanneer ik op het terrasje aankom.

Ik barst in tranen uit.

We gaan zitten en ik krijg bijna geen lucht terwijl ik haar vertel wat er net gebeurd is. Hoe ik me plots zo klein en bang voelde.

‘Ik ga cipier worden’, snik ik. ‘Ik ga in een gevangenis werken.’

Ik hoor zelf hoe absurd het klinkt wanneer ik het uitspreek, terwijl ik op een vol terras overdreven hard aan het huilen ben.

‘Ik kan nog niet eens mijn plan trekken aan een tramhalte!’ Ik lach, tussen de tranen door.

‘Ik kies voor een job waarvan iedereen zegt dat die gevaarlijk is, voor een loon waarvan iedereen zegt dat het niet waard is, terwijl ik mij op straat al niet eens veilig voel. Waar ben ik eigenlijk mee bezig?’

Mijn vriendin schiet nu ook in de lach.

‘Dat is daar fucking gevaarlijk!’ besluit ik.

Dat is nog steeds wat ik het meest te horen krijg wanneer ik vertel wat ik doe. Iedereen gaat ervan uit dat de job van cipier een gevaarlijke job is. Mensen kijken mij dan ook aan met een mengeling van nieuwsgierigheid en ongeloof, zeker wanneer je als jonge vrouw voorname-lijk op een mannenafdeling staat. Ik zou dan moeten bevestigen dat hun vermoedens kloppen, maar ik ervaar dat zelf niet zo.

In de gevangenis verloopt alles georganiseerd en gecontroleerd.

Voor elke stap is er een bepaalde procedure. Er hangen camera’s in de gangen en alarmknoppen op vaste plaatsen. Als ik een ervan indruk, staat er binnen twintig seconden iemand bij mij. Daarnaast hebben we walkietalkies waarmee we op drie verschillende manieren bijstand kunnen oproepen.

Dat betekent niet dat er binnen niets gebeurt, maar ik kan op hulp rekenen. Buiten heb ik die garantie niet. Sommige mensen kijken bij

geweld op straat weg. Als je toch geholpen wordt en je moet wachten tot de politie er is, duurt dat veel langer dan wachten op bijstand in de gevangenis.

De heftigste incidenten verschijnen in de media en die bevestigen vaak de vooroordelen over hoe het eraan toegaat in de gevangenis, maar ik voel me er oprecht veiliger dan op straat.

Zeker na dit voorval.

Dat je als vrouw voor deze job kiest, leidt ook tot extra opmerkingen, maar dat kun je op voorhand verwachten. Ik krijg vooral veel vragen zoals ‘Chef, ben jij getrouwd? Dat kan toch niet anders? Jouw man moet heel veel geluk hebben.’ Of bij het fouilleren: ‘Moet je de voorkant ook niet controleren?’ Collega’s vertellen mij ook dat sommige mannen zich ’s nachts in het zicht van het winket beginnen te masturberen wanneer ze weten dat er iemand passeert. Zelf heb ik nooit nachtsiften gedaan, ik ken enkel de verhalen, maar die zeggen genoeg over hoe ze soms proberen grenzen op te zoeken.

Ik krijg ook vaak de vraag welke ‘wapens’ ik op zak heb om mezelf te verdedigen. Mensen denken aan een knuppel, pepperspray, dat soort dingen. Alsof geweld in een gevangenis een manier is om iemand te controleren of te straffen. Dat is helemaal niet het geval. Wat wij echt op zak hebben? Pen en papier, een draagbare telefoon, onze walkietalkie en uiteraard sleutels. Het is net onze taak om escalatie te voorkomen door in gesprek te gaan. Lukt dat niet, dan kunnen we bijstand invoeren. Zo heeft de Dienst Interventie (DI) wel handboeien op zak als dat nodig is bij een plaatsing in de veiligheidscel, maar wanneer het echt gevaarlijk wordt, dan krijgen we hulp van het snelleresponsteam (SRT) van de lokale Politie Antwerpen.

Werken in een gevangenis is dus zeker niet altijd een goednieuws-show, maar het is wel een fijne en dankbare job. Je leert er focussen

op wat je wél hebt. En het voelt goed om iets kleins te kunnen betekenen voor iemand, iets wat voor hen vaak een groot verschil maakt. Die vorm van voldoening en dankbaarheid heb ik in geen enkele andere job ervaren. Het heeft me zelfs verrast. Ik solliciteerde ooit voor iets mysterieus en kreeg er uiteindelijk veel meer voor terug dan ik had verwacht.

2. Eén uur, meer had ik niet nodig

Ik klop op tafel, duw mezelf op mijn stoel naar achteren en loop het lokaal uit. Ik ben razend en begin te huilen, ik ben hier zo klaar mee. Ik hoor de deur met een klap dichtvallen en zet me gehurkt tegen de muur.

‘Femke?’ De lesgever is me gevolgd en ik kan niet langer doen alsof. ‘Dit is gewoon belachelijk’, mompel ik. ‘Kinderachtig! Ik kan eigenlijk gewoon mijn boeltje pakken en naar huis gaan. Jobs genoeg! Ik heb diploma’s! Ik hóéf dit niet te doen!’ roep ik gefrustreerd uit.

Het is de derde dag in de tweede week van mijn opleiding tot cipier. Halfweg. Dit had ik niet zien aankomen. Het eerste opleidingsdeel van drie weken vindt plaats in de gevangenis van Brugge.

Het is een echte basisopleiding: hoe open je een celdeur, hoe schrijf je een rapport en wat behoort tot het takenpakket van een cipier.

Later volgt een tweede deel van de theoretische opleiding, met meer focus op strafrecht en procedures: waarom bepaalde feiten zwaarder bestraft worden, bijvoorbeeld, en wat er gebeurt na een uitspraak.

Als cipier geven wij nooit uitleg aan gedetineerden over een uitspraak. Dat behoort niet tot onze bevoegdheid, maar het helpt wel om te begrijpen waar je in terechtkomt. Mega-interessant, vind ik dat. Daarnaast is er de intensieve agressie- en conflicthantering, acht uur per week. Je leert boeien, bepaalde grepen uitvoeren, gevoelige drukpunten kennen en hoe je reageert op agressie. Het is het enige fysieke onderdeel in de opleiding en helemaal mijn ding. Afsluiten gebeurt met twee simulatiedagen in nagebouwde cellen. Leuk, maar fake. En dat voel je ook.

‘Bullshit is het’, besluit ik met een wegwerpgebaar nadat ik ben weggelopen uit het leslokaal.

Ik ben vol enthousiasme en goede moed aan deze opleiding begon-

nen, maar sta dus amper tien dagen later mijn ongenoegen al te uiten tegen de lesgever. Het drama, de discussies en spanningen in de klasgroep... Ik had er mijn buik van vol. Heel even kreeg ik een kleine *throwback* naar de middelbare school en deed ik wat kleine Femke zou doen: mijn mond opentrekken en het probleem benoemen. Zoals dat al vaker ging in mijn leven, volgde daar serieus wat weerstand op. Achteraf kwam, zoals dat meestal gaat, het besef dat het makkelijker was geweest om deze discussie uit de weg te gaan. Op dat punt overvalt onzekerheid me. Al vanaf de eerste dag moet ik mijn keuze om cipier te worden verdedigen. Twee masterdiploma's en dan kiezen voor een 'gevaarlijke' job als die van cipier, daar vinden veel mensen iets van. Bovendien heb ik een paar dagen geleden een interview gegeven voor een krant over mijn carrière-switch. Ik loop dus alweer twintig stappen vooruit, terwijl ik eigenlijk nog moet beginnen. Verdorie, ook dat is een constante in mijn leven. Waarom toch? Ik hoor het mensen al zeggen: nu moet je dit nog volhouden ook. Dus ja, ik voel druk. Dit *moet* lukken. Ik *moet* dit waarmaken. Maar wat ik als ik na twee dagen op de werkvloer ontdek dat deze job niks voor mij is? Wat dan?

Wat als ik publiekelijk heb verklaard dat dit mijn job wordt en ik haak meteen af?

Ik weet nog niet eens hoe een gevangenis er echt uitziet, ik heb nooit deelgenomen aan een van de jobdagen omdat ik daar niet op wilde wachten en mijn sollicitatiegesprek was op de administratieve dienst in de gevangenis van Antwerpen.

Ik zucht en voel me moedeloos. Maar ik moet door en besluit terug naar binnen te gaan.

'Goed', zegt de lesgever uiteindelijk, zonder meer. 'Jullie gaan een uurtje meedraaien in de gevangenis.'

Ik doe dat uur nog, beslis ik. Maar als dat tegenvalt, stopt het hier voor mij.

We vertrekken in groep en krijgen onderweg een plek toegewezen. De een hier, de ander daar, en de lesgever komt ons straks weer halen.

Daar sta ik dan. Uit het niets, op een gang of zogenaamde 'sectie'. Ik draag al de hele opleiding lang mijn uniform, maar dit wordt mijn eerste echte contact met gedetineerden. Het wordt de eerste keer dat ik een celdeur open. De eerste keer dat ik effectief in de gevangenis op een sectie sta met een collega-chef. Wij staan op de afdeling met langgestraften. Het Penitentiair Complex is in Brugge naast een arresthuis ook een strafhuis. Dat betekent dat veroordeelden die hun straf kennen, die hier ook kunnen uitzitten. Dan kom je dus ook in contact met mannen of vrouwen die hier een groot deel van hun leven doorbrengen. Ik sta op een afdeling in halfopen regime. Overdag staan de deuren open en ontmoeten gedetineerden elkaar in een gemeenschappelijke ruimte waar een tv staat en spelletjes liggen. Ze koken samen, kunnen douchen wanneer ze willen en 's avonds moet iedereen terug naar de cel. Nederlands spreken is hier een voorwaarde om te mogen blijven en wie positief test op het gebruik van drugs vliegt meteen naar een andere gang. Dit is immers een drugsvrije afdeling. Clean zijn en blijven is een van de voorwaarden om toegelaten te worden tot dit halfopen regime en daar wordt dus ook op getest.

Vol verwondering sta ik plots tussen de gedetineerden. Niet zomaar eentje links en eentje rechts van mij. Nee, er passeert wel tien man rondom mij. Als deze mensen op dit moment echt gevaarlijk zouden zijn, zou dit niet kunnen. Ze merken op dat ik nieuw ben en komen nieuwsgierig vragen stellen. Ik voel me welkom.

'Dag chef!' Een man kijkt me aan met een open blik en komt vriendelijk over.

Ik knik met een glimlach. En voel me nu officieel chef in de gevangenis.

'Chef,' vraagt een andere gedetineerde aan mijn collega die vast op deze dienst werkt, 'kan ik even aardappelen gaan schillen in de keuken?'

De chef knikt zonder aarzelen, al denk ik meteen dat een mes hier gevaarlijk kan zijn. Tegelijk besef ik dat dit draait om vertrouwen.

‘Chef, moet ik de nieuwe chef onze cel eens tonen?’ vraagt nog iemand.

‘Graag!’ Het antwoord ontsnapt me nog voor ik erover nadenk.

‘Aan u de eer’, knipoogt de chef naar de gedetineerde.

Hij maakt met zijn hand een uitnodigend gebaar en ik volg hem, terwijl ergens in mijn achterhoofd een stemmetje opduikt: is dit wel een goed idee?

‘Hier, zie.’ De celdeur gaat open.

Het eerste wat me opvalt, is dat het er niet naar gevangenis ruikt.

Ik had misschien een zure lucht of de geur van oud eten verwacht, maar het ruikt naar zeep, een beetje naar wasmiddel zelfs. Er staat een stapelbed dat netjes opgemaakt is, de lakens liggen er niet slordig op gegooid. Er ligt ook geen vuile was of iets van afval op de grond. De vloer is schoon en aan de muur hangen foto’s, zorgvuldig vastgekleefd met plakband, allemaal op gelijke hoogte. Ik vermoed voornamelijk familie, misschien ook vrienden, een schattige hond en een kind met een fiets. Zo kan het dus ook.

‘Hier slapen we’, zegt de gedetineerde. Hij klinkt bijna verontschuldigend, alsof hij bang is dat ik kritiek zal hebben. Hij wijst naar boven. ‘Ik lig daar. Mijn celgenoot beneden.’

Op het kleine tafeltje staat een beker en er liggen een schrift en een pen.

Alles heeft een plek. Ik verwachtte chaos en kreeg het tegenovergestelde. In een gevangenis is orde misschien een soort van zelfbehoud?

Ik kijk rond en vraag mezelf af of ik hier nu echt in een cel ben. Er hangt zelfs iets van gezelligheid. Niet gezellig zoals een fijne thuis, maar zoals een studentenkamer die te klein en toch persoonlijk is. Aan het prikbord dat standaard aanwezig is op elke cel, hangt een schema met namen en taken, van wie wanneer kookt en de afwas doet. Het geeft meer de indruk dat ze samenleven en niet gewoon samen vastzitten.

‘Overdag staan de deuren van de cellen open’, zegt de man, alsof hij mijn gedachten leest. Ik knik, terwijl mijn gedachten afdwalen en het niet binnendringt wat hij zegt. Ik sta in een ruimte die op papier een straf is, maar die in de realiteit vooral iemands leefwereld is. De vaste chef leunt tegen het deurkozijn en ziet er relaxed uit. Niet alert of gespannen, zoals je misschien zou verwachten. Hij is er gewoon en kijkt toe, wat ik veelzeggend vind.

‘Je mag gerust kijken, hoor’, zegt de gedetineerde nog. ‘Wij houden de cel graag netjes.’

Het lijkt alsof hij trots is en dat is misschien ook niet onlogisch. Orde, zorg en structuur zijn het enige wat hij hier zelf nog kan bepalen. In principe is het niet verplicht om je cel proper te houden, maar het is wel zo aangenaam voor jezelf als je dat wel doet. Toch blijft het een uitzondering op de regel. Volgens mij zou ik hier nooit vaste chef kunnen zijn, bedenk ik nog. Het risico om te familiair te worden is te groot, omdat het hier niet zo strikt voelt als het is.

‘Het is oké, dank je’, zeg ik.

Op de sectie klinkt nog steeds hetzelfde geroezemoes van stemmen en gelach. Iemand roept dat de aardappelen klaar zijn. Het leven wordt hier geleefd, maar dan tussen de gevangensmuren. De tafel wordt gedekt, iedereen eet samen.

Het uur vliegt voorbij en geeft me precies het beeld dat ik nu nodig heb. En hoewel ik mij ervan bewust ben dat dit beeld niet de werkelijkheid representeert, neemt het mijn angst weg en geeft het hoop. Ik voel me goed tussen de gedetineerden, ik voel me goed in de gevangenis. Ik zie structuur en een lach in plaats van enkel agressie. Ik zie mensen het beste maken van hun leven binnen de mogelijkheden die ze hebben en dat inspireert me. Dat is precies waarvoor ik hier ben – niet voor dat dramatische moment in het klaslokaal.

‘En?’ vraagt de lesgever wanneer we terug naar het lokaal wandelen.

‘Bedankt hiervoor’, zeg ik. ‘Ik was bijna weg.’

‘Dat weet ik’, grijnst zij.

Dit is het meest waardevolle uur van de hele opleiding. Van alles wat daarna nog komt, van theorie tot simulaties, overtuigt niets me meer dan dat ene uur van het avontuur waaraan ik begonnen ben. Dat is de reden dat ik blijf.